

ՔՍԱՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄԱՍԻՍ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мпакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բայ է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լիցուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաբանչիւր բառին 2 կոպեկ.
Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾԻՈՒՆԻ

Ներկայումս Իսաակ Կոմիտէի և Իշխանուհի Նիկիտա Իսաակ Կոմիտէի խորին ցաւով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին իրանց թանգազին քրոջ.

Ս Օ Ֆ Յ Ո Ւ Ս Ս Ա Վ Օ Վ Ն Ա Գ Է Մ Է Ն Տ Ի Ե Վ Ա Յ Ի

մահը: Հոգեհանգիստը շաբաթ, մայիսի 9-ին, երեկոյան 7 1/2 ժամին: Մարմինը յուղարկւում է Կոմիտէի տեղի կոնկրետ կիրակի, մայիսի 10-ին, առաւօտեան 10 ժամին հանդիսանալով ընտանեկան (Գրիգորեան) խաչքարի վրա. № 16) գէպի Զրկիտեանց ս. Կարապետ եկեղեցին, որ նոյն փողոցի վրա է գտնվում: Թաղումը Վերայի գերեզմանատանը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բարեկամ ծաղրածուներ.— Ներքին ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պրոֆէսոր Վ. Գրոբլ. Նամակ Շուշուգ. Նամակ Խմբագրութեան. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմ. Նամակ Թիֆլիսից. Նամակ Խաչքարից. Նամակ Ամերիկայից.— ՀՆՈՒՍ-ԳՐԻԳՈՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱՎԱՆ. Կղզիտուն.

ԳՐԱԿԱՆ ԾԱՂԱՐԱԾՈՒՆԵՐ

Յայտնի գրող Մաքս Նորդաու ֆրանսիական „Revue des Revues“ ամսագրի վերջին համարում գեղեցիկ է մի յօդուած, որով դատաւարում է ծաղրական գրականութեան այն ճիւղը, որ ըզբաղված է ծաղրածութիւններով, անպատկառ կատակաբանութիւններով, կամ ժողովրդական խօսքով կենսոյական հանքներով: Այդ գրականութիւնը տեղական հետեւները չէ թողնում, սակայն ժամանակակից ամբողջ մէջ նա գտնում է համակրողներ, որովհետեւ նա համապատասխանում է խաւար հասկացողութիւններով ապրող մարդկանց գաղափարներին: Այդ տեսակ գրականութիւնը մոռացվում է և ապագայ սերունդների մէջ թողնում է միմիայն զգուշացնող, բայց ժամանակակից շրջանում նա երբեմն դեր է կատարում և խանգարում է առողջ մտքերի տարածման:

Գրական կեղտոտ ծաղրածուները մի

ժամանակ ծաղրում էին Ձեններին, այն մարդուն, որ գտաւ ծաղիկ պատուաստելու միջոցը, իսկ այժմ նա մարդկութեան բարեբաններին մէկն է: Ծաղրեցին նոյնպէս առաջին երկաթուղիները, աչքի ընկնող գիւտերը, նշանաւոր գործողներին և մտածողներին: Ո՞վ չէ այժմ այդպիսի ծաղրողներին համարում թշուառ և ապուշ: Ո՞վ կարող է այժմ հաւանել յունական կատակերան Արիստոփանի ծաղրը Սօկրատեսի դէմ: Ի՞նչ գին ունեն այժմ Դարվիշին և Պատմորի նախկին ծաղրողները, որոնք մի ժամանակ յայտնի շրջանում աջողութիւն ունէին: Տուէք առողջ և խելացի հոգի, կամ անմեղ կատակներ, բայց մի համարձակե՛ք ծաղրել այն, ինչ պահանջում է լուրջ վերաբերմունք, և պարունակում է իր մէջ յեղաշրջող զաղափարներ:

Մեր մանուկ հայ գրականութիւնը նոյնպէս տուել է «գրական ծաղրածուներ» մի ամբողջ լեգէոն, որոնք իրանց կենսոյական ծամածուծութիւններով աշխատեցին վայր գցել մեր նշանաւոր գործիչներին մտքերը և գործերը և այժմ էլ շարունակում են նոյնը: Ստեփաննոս Նազարեան, Միքայէլ Նալբանդեան, Գրիգոր Արծրունի, Բաֆֆի և ուրիշներ ենթարկվեցին անվայել, կենսոյական ծաղրի: Նրանց մտքերին վերաբերեցին ամեն տեսակ անհեթեթութիւններ, հակահասարակական, հակաժողովրդական, սրբապաշտող և վտանգաւոր բնույթով ծին.

ունէր և յայտնի վաճառական էր: Իսկ մայրը Աննա, շտապանակաւ մի յայտնի ընտանիքից էր: Ձօն Գրադատուն մի նոյն ժամանակ հասարակական գործիչ էր. ուժ տալի շարունակ նա պատգամաւոր էր անդլիական համայնքների ժողովում, ուր պատկանում էր չափաւոր ազատամիտ կուսակցութեան:

Ուրիշամ մի ուշիմ, ընդունակ երեխայ էր: Նրա առաջին դատարարակը հայրն էր, որ սովորեցնում էր նրան տոկոսութիւն, յամառ աշխատասիրութիւն: Դեռ հինգ տարեկան հասակում նա մասնակցում էր ընտանեկան խորհրդակցութիւններին: Ձօն Գրադատուն, որ մի վրէժնաւոր անձնակերպ էր, իր խելացի անձնակերպով սրտաբաց, դիւրամառաշէլ հայր էր, սովորեցնում էր իր երեխաներին (ղրանց թիւը վեց էր), թէ ինչպէս պէտք է միտք արտայայտել, համոզել և առհասարակ հայեացքներ պաշտպանել: Պատահում էր, որ մի հասարակ գործի համար կազմվում էր մի ամբողջ խորհրդակցութիւն: Օրինակ, հարկաւոր էր մի մեկ անկել պատի վրա: Նախ քան այդ գործը կատարելը երեխաները վիճաբանութիւն էին սկսում թէ ինչպէս պէտք է անկել, որ կողմում և այլն: Հայրը, որ ղեկավարում էր այդ վիճաբանութիւնները, յաճախ ասում էր Ուրիշամին. «Այդպէս, Ուրիշ, այդպէս... Դու լա արտայայտեցիր քո միտքը»: Ան ընտանեկան այդ փոքրիկ շփոթումը զարգանում էր ատենաբանական այն մեծ տաղանդը, որ հռչակեց Գրադատունին ապագայում: Հայրը խրատում էր իրենց անդադողը, արեւմտեան դիմել դէպի ընտրած նպատակը և երբեք կանոն չտանել ճանապարհի կէտին, չէր յուսահատվում անապոյտութիւններից: Նա օգտւում էր— աշխատել, միշտ աշխատել: Հայրական խրատները ապագայի վրա ընկնող սերունդին: Ուրիշամ մանկութիւնից խրատեց մի յաճախ աշխատասիրութիւն, անընկճելի, երկաթէ

բայց անցաւ կարծ միջոց, ճշմարտութեան ձայնը լսելի եղաւ և ծաղրը ու ծամածուծութիւնները ոչնչացան և դատաւարների զարձան թէ նրանց հեղինակների համար, և թէ այն շրջանների համար, որտեղ նրանք աջողութիւն ունէին:

Հասարակական քննադատութիւնը, կրօնական անխտրութեան զաղափարը, զաղափարական համախմբումների անհրաժեշտութիւնը և ուրիշ սկզբունքներ, որ գործված էին առաջադիմական կուսակցութեան զբօշակի վրա, այժմ արդէն նուաճել են հասարակութեան շատ շերտերը, ջանքախելով «գրական ծաղրածուներ» թշնամական հալածանքները: Մօտիկ ազգաւոր նոյնպէս կը ջանքախել մեր այժմեան զգրական ծաղրածուներին, որոնք այժմ նոյն տեսակ դեր են կատարում, կենսոյաբար ծաղրելով և հայհոյելով այն բոլորը, ինչ որ փոքր ի շատե մտքուր է և իդէալական:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊՐՕՖԵՍՈՐ Վ. ԳՐՈԲԼԵ

(Նամակ Խաչքարից)

Մայիսի 3-ին

Ապրիլի 28-ին Խաչքարում, երկարատե հիւանդութիւնից յետոյ, վախճանվեց պրոֆէսոր Վիկտոր Գրոբլ: Գրոբլը, ինչպէս վերաբոյժ, հռչակված էր ամբողջ Ռուսաստանում: Ամենահեռու քաղաքներից և գիւղերից գալիս էին հիւանդներ Գրոբլի կարծիքը իմանալու իրանց հիւանդութեան մասին և բժշկվելու նրա մօտ: Օրէջօր Գրոբլի օպերացիաները հուշակ էին ստանում և ժողովուրդը, որ առաջ ահալ էր լսում օպերացիայի խօսքը, մեծ հաւատով այժմ իր կեանքը յանձնում էր Գրոբլի կամքին և չէր էլ սխալվում. մահամբձ հիւանդին այդ մեծ վերաբոյժը առողջութիւն էր տալիս և յանձնում էր ընտանիքին: Նա իր կեանքում Գրոբլին 40 հազարից աւելի ծանր օպերացիաներ է արել, իսկ թեթև օպերացիաներին՝ հաշիւ չը կայ:

կամը: Հօրից ստացածի վրա աւելանում էր և մօրից ստացած ժառանգութիւնը— շերտ կրօնասիրութիւն, կրակոտ և տպաւորող բնույթով ծին:

Բացի հօրից ու մօրից, ընտանեկան կրթութեան մէջ մեծ դեր էր կատարում և մի երրորդ մարդ: Իս Գեորգ Կաննինգը էր, անդլիական համալսելի գործիչներից մէկը: Ձօն Գրադատուն Կաննինգի մտերիմ բարեկամն էր և Կաննինգը, յաճախ այցելելով Լիվերպուլ, իջնում էր Գրադատունի տանը, ուր մնում էր ամբողջ օրերով: Գրադատունի երեխաները մեծ սիրով և ակնաճութեամբ էին վերաբերվում այդ տաղանդաւոր մարդուն, որ մի մի երեւում էր իրանց տանը, փայլուն աստղի նման: Նրա մտքերը Ուրիշամ խրատում էր յափշտակութեամբ: Այդ անշնչելի տպաւորութիւնը Կաննինգը գործում էր Ուրիշամի վրա դեռ ան ժամանակ, երբ նա հինգ տարեկան էր: Նա եթէ ի նկատի ունենանք, որ Գեորգ Կաննինգը իրեն քաղաքական գործիչ ազգերի ազատութեան կողմնակից էր, որ նա էր Յունաստանի ազատութեան գլխաւոր պատճառներից մէկը, հասկանալի կը լինի թէ Գրադատուն նրանից ինչ բարոյական կրթութիւն վերցրեց:

Սկզբնական կրթութիւնը Գրադատուն ստացաւ տանը մի քահանայից: Իսկ 1820 թվին նրան ուղարկեցին Բոմբէյ դպրոցը: Դա մի արիստոկրատիական հաստատութիւն էր, ուր հարուստ դասակարգի զաւակները հաւաքվում էին ոչ այնքան ուսում ստանալու համար, որքան ցոյց տալու համար թէ եղել են դպրոցում: Ուսումը մուսուլմանական էր. փոխաբերելով դպրոցականների մէջ զարգացած էին դուաբոնութիւնները և աղմկալի խաղերն ու քէֆերը: Գրադատուն հեռու մնաց այդ տեսակ աշակերտներից: Նա դպրոց էր մտել հինաւոր ուսում ստանալու տենչանքով. ուստի դպրոցական ապրապմունքներից

Բացի բժշկ-պրակտիկ լինելուց, Գրոբլը յայտնի էր ինչպէս գիտնական և ինչպէս հմուտ ուսուցիչ: Միշտ հետաքրքրվելով գիտութեան նորութիւններով, միշտ յարաբերութիւն ունենալով արտասահմանի բոլոր յայտնի գիտնականների հետ (պրոֆէսոր Բերգմանը և հանդուցեալ Բիլթօրը Գրոբլի ամենամօտ ընկերներն էին), Գրոբլը լրացնում էր իր գիտութեան պաշարը և իսկոյն և եթ այդ բոլորը իր աշակերտներին հաղորդում: Շատ օպերացիաներ, որոնք դեռ արտասահմանի կլինիկաներում չէին գործադրվել, մեծ աջողութեամբ գործադրում էր Գրոբլը: Իր կլինիկայում Ուսանողները մեծ թիւով միշտ լցնում էին Գրոբլի լսարանը, որովհետեւ լինելով բնութիւնից շատ խելօք և անչափ սրամիտ, իր դասախօսութիւնները այնպէս հետաքրքիր էր դարձնում, որ ուսանողները առանց ձանձրանալու էին լսում: Քանի անգամ Գրոբլը մեղ զարմացրել է իր սրամիտ և ճիշդ գիտահոգով, քանի անգամ հիացրել է մեղ իր համարձակ անմահ օպերացիայով:

Չը նայած իր 71 տարեկան հասակին, չը նայած, որ 4 տարի առաջ մի օպերացիա անելու ժամանակ անդադարաւոր վիրաւորելով իր մատը և վարակելով արիւնը կամաւ-կամայ իր ամուր կազմաւածքը թուլացրեց, այնպէս որ միշտ հեռու էր, բայց իր սիրած գործը չէր թողնում: Դահլիք ձեռքը վերցնելով այդ մարդը բոլորովին փոխվում էր՝ ձեռքը ամբաստում էր, ինքը ողբաւորվում և այնպէս գործում, ինչպէս մի երիտաւարը և շատ անգամ օրեկան երկուսից մինչեւ չորս օպերացիա էր անում և միշտ աջող: Նա իր օրինակով նա ողբաւորում էր ուսանողներին, որոնց նա սովորեցնում էր՝ երբեք չը վճատվել, միշտ սիրել գործը, միշտ սովորել Բացի դրանից՝ լինելով բազմակողմանի գործաւոր մարդ, նա ստիպում էր, որ իր աշակերտներն էլ չը լինեն նեղ մասնագէտ, այլ ծանօթ լինեն բոլոր գիտութիւնների հետ: Գրոբլի աշակերտները ցըրված են Ռուսաստանի բոլոր կողմերում, իսկ շատերը արդէն յայտնի գիտնականներ են: Այս վերջիններից շատերը Խաչքարի և Կիւմիկ համալսարաններում պրոֆէսորներ են:

Գրոբլին ապրում էր միշտ համեստ Մանրա-

դուրս նա նոյն աշխատասէր աշակերտն էր: Ազգայնով իր ընկերներից մի գրական փոքրիկ ընկերութիւն, նա շուտով ձեռնարկեց մի աշակերտական ամսագրի հրատարակութեան: Ինքը ստանձնեց խմբագրի պաշտօնը և մի շարք յօդուածներ գրեց: Աշակերտական այդ ամսագիրը խմբագրվում էր հմտութեամբ, խնամքով. նրա յօդուածներից շատերը այժմ էլ կարելի է հաճութեամբ կարդալ: Գրադատունի գործունէութիւնը բարձրացրեց Բոմբէյ դպրոցի անունը և հաճութեամբ էր հիացած էր Գրադատունի ընդունակութիւնների վրա:

Վերջացնելով Բոմբէյ դպրոցը, Գրադատուն 1828 թվին մտաւ Օքսֆորդի համալսարանը: Այդտեղ էլ նա մի ջանասէր ուսանող էր, նուիրված լսի գիտութեան, և հեռու գիշերային քէֆերին սիրահար ընկերակիցներից: Շուտով նա այդտեղ էլ կազմեց իր սեփական գրական շրջանը, որ նրա անունն և ազգանունն սկզբնաւորելով «Ուէգ» էր կոչվում:

Օքսֆորդի համալսարանում գտնվելու ունէր մի ընկերութիւն, որ անունովում էր «Union»: Մի փոքրիկ պարլամենտ էր դա, ուր ուսանողները վիճաբանութիւններ էին անում դանաղան հարցերի վերաբերմամբ: Համալսարանական պարլամենտն էլ ունէր ազատամիտ և պահպանողական կուսակցութիւններ: Գրադատուն, որ պահպանողականների շարքում էր, սկզբում ընտրվեց «Union»-ի քարտուղար, ապա և նախագահ: Նրա ձեռքերը ընդհանուր ուղադրութիւն էին գրաւում. իսկ 1831 թվին նա մի փայլուն և կրակոտ ճառ արտասանեց ազատամիտների դէմ, որոնք ժողովրդի իրաւունքներն էին պաշտպանում: Այդ ճառը այնպիսի խոր տպաւորութիւն թողեց, որ ազատամիտ ուսանողներից շատերը վերկիացան իրանց տեղից և անցան պահպանողականների կողմը: Նիւ-Վլադիկոպի դպրոցի սրբին, որ

ԲԱՆԱՍԻՐԱՎԱՆ

ԳՂԱԴԱՏՈՆ

Գրադատուն մեռաւ...

Ներկա բառից կազմված այս հեռագիրը, որ երէկ ստացվեց Լոնդոնից, ընդհանուր ցաւ և կսկիծ պիտի պատճառէ ամեն տեղ: Գրադատուն մի անդլիացի է, որ ծնվել, ապրել և գործել է Անգլիայում: Բայց նա մի այնպիսի մարդ է, որ չէ պատկանում մի երկրի և մի ազգի: Գրադատունի մահը—կորուստ է ամբողջ մարդկութեան համար: Կան մի շարք գեղեցիկ անուններ, որոնք հաւասարապէս պաշտել են թէ իրանց հայրենիքում և թէ աշխարհի ամեն մի անկիւնում, ուր բաբախում է մարդկութեան համար բարեք և երջանկութիւն ցանկացողի սիրտը: Այդ անուններից մէկը, եթէ ոչ ամենափայլունը, Գրադատուն է: Ծանօթանալ այդ մեծ մարդու և ճշմարիտ քրիստոնեայի կեանքի հետ, որ ամբողջապէս նուիրված էր մարդասիրութեան, գիթութեան գործին—դա մի պարտականութիւն է և այդ պարտականութիւնը հաճութեամբ պիտի կատարէ ամեն մի մարդ, որ ընդունակ է հասկանալու թէ ինչ է մարդկութեան բարեբաւը: Մենք, որ երկար տարիների ընթացքում արձանագրել ենք մեծ մարդու գործերը, այսօր տալիս ենք մեր ընթերցողներին նրա գործունէութեան ընդհանուր, ամփոփ պատմութիւնը:

Ուրիշամ Էվարա Գրադատուն ծնվել է 1809 թվ. դեկտեմբերի 17-ին Լիվերպուլ քաղաքում: Նրա հայրը, Ձօն Գրադատուն, առևտրական մեծ տուն

(Կը շարունակվի)

անը, բայց սպանիական ամբուլիոնները քաջու-
թեամբ պատասխանեցին նրանց, այնպէս որ
ամբուլիացիները վերջ ի վերջոյ հարկադրա-
կեան հետեանալ իրանց մնասկած նաւերի հե-
տէս հանգամանքը առիթն է տալիս ասելու, որ
սպանիացիներին այնքան էլ հեշտ չէ քարոզը
վաչիլագոնին կառավարութիւնը դեռ երկա-
լիտի մտքածն ուղանական ոյժերի դէմ: Հաս-
տատ մի բան ասել այս ենթադրութեան վերա-
բերմամբ, ի հարկէ, անկարելի է: Աջողութիւն
ները սիրտ են տալիս, ոգեւորում են, բայ-
ցի մեր ժամանակներին պատճառաւ չէ կարո-
ւոյ ոգեւորութեան պատճառով յաղթական լինել
Ապագայ դէպքերը ցոյց կը տան թէ երկու կող-
մերից որը կը լինի յաղթող—Սպանիան, դարա-
ւոր ֆանատիկութիւնից քարացած այդ երկիրը
թէ Ամբերիկան, որ ներկայացնում է մարդկայի-
նական անտեսող երկիր:

անը, բայց սպանիական ամբուլթիւնները քաջութեամբ պատասխանեցին նրանց, այնպէս որ ամբերկացիները վերջ ի վերջոյ հարկաբարձ եղան հեռանալ իրանց վնասված նաւերի հետ Այս հանգամանքը աւելի է տալիս ասելու, որ սպանիացիներին այնքան էլ հեռու չէ ջարդերը եւ վաշխնգոնելի կառավարութիւնը դեռ երկու պիտի մտաբանէ սպանիական ոյժերի դէմ: Հաստատ մի բան ասել այս ենթացողութեան վերաբերմամբ, ի հարկէ, անկարելի է: Աջողութեան մեր միտքն են տալիս, ոգեւորած են, բայց ներքէ միտքն են տալիս պետերազմը չէ կարող մեր ժամանակներին պատճառով յաղթական լինելու: Ապագայ դէպքերը ցոյց կը տան թէ երկու կողմերից որը կը լինի յաղթող—Սպանիան, դարձեալ քան քանակաւորութիւնից քարացած այդ երկիրը թէ Ամերիկան, որ ներկայացնելով է մարդկային ազատութեան աւետեաց երկիր:

Ինչէլ է լինի, Հոռոմի պապը կատարեալ հայրական խնամք է ցոյց տալիս Սպանիային: Սամբողջ շարքով նա անդնդհատ նամակագրութիւն ունէր սպանիական ինքնակալութիւն-թագուհու և աւտորիտար կայսր Ժորժե-Յովնէի հետ: Ստանալով Մանիլայի պարտութեան լուրը, պապը ինկոյն յետաձգեց միւս օրը նշանակած բոլոր ունկնդրութիւնները և յայտնեալ Քրիստինա թագուհուն, որ այդ ամբողջ օրն առաջիկ է աղօթել Սպանիայի համար: Մի կողմից, Ամերիկայի կաթոլիկ եպիսկոպոսներ խորհուրդ են տալիս պապին զգուշ լինել, որտեհեռ Միացեալ Նահանգներում կարող է ըստ ժողովի կաթոլիկութեան դէմ: Ամերիկական թոքի չոգեւորականութիւնն էլ եկեղեցիներում աղօթում է ամբերկական յաղթութիւնն համար: Մի և նոյն եկեղեցին աղօթում է երկու կողմի բաշխող ջարդութեան համար: Լսողը կողմից պիտի առաւելութիւն տայ...

